

**БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

**Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти**

«29» вересня 2021 року протокол № 7

Введено в дію наказом директорки

**Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти**

від «30» вересня 2021 року № 01-01/68 О.Д.

Директорка

В.В. Сидоренко

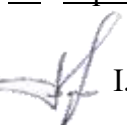
СИЛАБУС

навчальної дисципліни

«Теоретико-методологічні проблеми психології»

Шифр за ОП	<u>ОК 6</u>
Галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u>
Спеціальність	<u>053 Психологія</u>
Освітня програма	<u>Психологія</u>
Рівень вищої освіти	<u>Другий (магістерський)</u>
Рік навчання	<u>II, семестр 3</u>
Вид дисципліни	<u>професійна підготовка, обов'язкова</u>
Форма навчання	<u>заочна</u>

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО
на засіданні кафедри педагогіки,
психології та менеджменту
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти
(протокол № 7 від «08» вересня 2021 р.)

завідувач кафедри **І.С. Грозний**

Біла Церква 2021

1. Інформація про викладача

Прізвище, ім'я, по-батькові:	Максимов Микола Володимирович
Науковий ступінь (спеціальність):	доктор психологічних наук, спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія
Вчене звання (спеціальність):	доцент
Посада:	професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ORCID:	https://orcid.org/0000-0003-2236-0915
Профіль:	Web of Science Researcher ID: H-5506-2018 Scopus Author ID: 57201299133 https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=uk&user=UTvpIO0AAAAAJ
e-mail:	agorava@ukr.net
Контактний телефон:	+38-067-272-22-47

2. Інформація про курс навчальної дисципліни

Кредити ЕКТС:	3
Лекції:	8
Лабораторні заняття:	–
Практичні заняття:	8
Самостійна робота :	–
Курсова робота:	–
Вид контролю:	екзамен
Мова викладання:	українська
Форма викладання:	очна/дистанційна (з використанням програмного ресурсу: https://profosvita.org)

3. Інформація про доступність в мережі

Профіль навчальної дисципліни	LMS: https://profosvita.org
Репозитарій навчальної дисципліни	Доступ надається в індивідуальному порядку
Консультації	Онлайн-консультації за попередньою домовленістю: (Viber: +38-067-272-22-47) в робочі дні з 9.00 до 17.00

4. Перелік компетентностей та результатів навчання, що забезпечує навчальна дисципліна

Компетентності:

ЗК2. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК8. Здатність розробляти та управляти проектами.

ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

СК1 Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та практики.

СК2 Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та/або практичної значущості.

СК3. Здатність обирати та застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності.

СК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність у сфері психології.

Програмні результати навчання, досягнення яких забезпечує навчальна дисципліна:

РН1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливої інформації із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, здійснювати реферування наукових джерел. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки.

РН2. Вміти організовувати та проводити психологічне дослідження: із застосуванням валідних та надійних методів. Визначати методологію дослідження володіти сучасними технологіями проектування та організації наукового дослідження на підставі комплексного підходу до вирішення проблеми професійної діяльності, представляти результати дослідницьких досягнень.

РНЗ. Узагальнювати емпіричні дані, аргументовано та доступно формулювати та представляти теоретичні висновки, об'єктивно оцінювати достовірність одержаних результатів наукового дослідження.

РН6. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

РН8. Доступно й аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.

РН13. Застосовувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях з урахуванням їх світоглядних позицій та культуральних цінностей, розробляти програми психологічного супроводу освітньої та професійної діяльності

5. Методи навчання

Навчання відповідно до форм викладання (очна чи дистанційна) передбачає використання словесних (лекція, розповідь, пояснення, бесіда), наочних (ілюстрація, демонстрація) та практичних (практична робота, тренувальні і творчі вправи) методів навчання.

Під час лекційних занять використовуються презентації, які поєднують словесні та наочні методи навчання, що дає можливість здобувачам вищої освіти акумулювати знання.

Під час практичних занять застосовуються словесні та практичні методи навчання, які спрямовані на формування у здобувачів вищої освіти здібностей пізнання, а саме: дискусії, індивідуальна та командна форма роботи, кейси.

Самостійна робота базується на наочних та практичних методах навчання і направлена на самостійне оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями за темами навчальної дисципліни.

6. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні та проблеми психології» є формування у студентів світоглядної основи теоретичної та практичної діяльності майбутнього психолога на основі забезпечення їх методологічною та теоретичною грамотністю у процесі засвоєння знань з курсу та систематизації і узагальнення наявних у них професійних знань. Зокрема, теоретичне та практичне вивчення закономірностей розвитку психологічної науки і її загальної теорії, загальні принципи системного підходу в психології, а також базові категорії, принципи та проблеми психології.

Завданням вивчення навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти компетентностей зазначених в пункті 4 цього силабусу.

7. Міждисциплінарні зв'язки

Ця дисципліна тісно переплітається з загальною та експериментальною психологією, філософією, етикою. При вивченні цієї дисципліни буде зроблено ставку на поєднання традиційних (звичних) форм роботи – лекція, обговорення питань семінару, а також використовуватимуться робота з текстами, організація диспутів та тренінгів, виконання індивідуального завдання. Цей курс надає можливість долучитись до консультативної практики провідних психологів, поглибити свої навички в мистецтві ведення професійного діалогу.

Перелік дисциплін, вивчення яких має передувати навчальній дисципліні (пререквізити): «Психологія організацій та управління персоналом», «Психологічні технології вищої освіти», «Психологія тренінгової роботи (авторський тренінг).

Перелік дисциплін, які мають вивчатися одночасно або безпосередньо після вивчення навчальної дисципліни (кореквізити): «Методика викладання психології у вищій школі», «Методологія та методика організації наукових досліджень», «Психологія масової поведінки».

8. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Загальні уявлення про методологію та теорію науки

Тема 1. Теорія та методологія в науці.

Методологія у складі науки.

Методологічні та теоретичні проблеми: порівняльний аналіз.

Рівні методологічного аналізу в науці.

Філософські позиції, що визначають місце та роль психічних явищ у світі.

Тема 2. Наука та наукові знання.

Наука та інші форми пізнання навколишнього світу.

Загальнонаукові принципи "класичного" наукового дослідження.

Наукове пізнання: підходи та методи.

Структура сучасного наукового знання.

Співвідношення гіпотези та факту.

Тема 3. Основні теоретичні підходи в науці.

Історія розвитку уявлень про наукове пізнання.

Суб'єктивне та об'єктивне знання в теоріях пізнання.

Поняття парадигми та наукової революції за Т. Куном.

Теорія критичного реалізму К. Поппера та принцип фальсифікації гіпотез.

Прагматизм, фаллібілізм, релятивізм та операціоналізм в наукових теоріях.

Моделюючий підхід в теорії пізнання та психологічні гіпотези.

Тема 4. Парадигми та дихотомії у психології.

Перша дихотомія в історії психології.

Морфологічна та динамічна парадигми в психології.

Природнича та гуманітарна парадигми в психології.

Класична та неklasична психологія.

Гуманітарна парадигма та гуманізм у сучасній психології.

Модуль 2. Теоретичні та методологічні засади психології**Тема 5. Конкретно-науковий рівень методології психології.**

Зміст конкретно-наукового рівня методології психології.

Етапи побудови психологічних теорій.

Визначення психіки в контексті різних психологічних підходів

Психофізична проблема в психології.

Форми психологічних знань та їх характеристика.

Способи пояснення психічних явищ. Закони в психології.

Тема 6. Основні пояснюючі принципи та їх специфіка в системі психологічних знань.

Методологічні принципи психології.

Принцип детермінізму в психології.

Психологічна причинність.

Діяльність і принцип активності.

Принцип системності та його застосування у психології.

Принцип єдності свідомості та діяльності в психології.

Принцип історизму як один з принципів психологічної науки.

Тема 7. Категоріальний лад психології.

Категоріальний устрій психології.

Базисні категорії та метакатегорії.

Категорія відображення у психології.

Активність психічного відображення.

Поняття та структура діяльності.

Розвиток особистості. Мотивація як психологічна категорія.

Тема 8. Основні проблеми психологічної науки

Психогностична проблема.

Психомотиваційна проблема.

Психопраксична проблема.

Психосоціальна проблема.

Психофізіологічна проблема.

9. Структура курсу та форма контролю знань

Номер тижня	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість				Балів (max)
			годин				
			лк.	лаб.	пр.	СРС	
Модуль 1. Загальні уявлення про методологію та теорію науки							
1	Лекція 1	Теорія та методологія	1			9	

		в науці.					
2	Лекція 2	Наука та наукові знання.	1			9	
3	Лекція 3	Основні теоретичні підходи в науці.	1			9	
4	Лекція 4	Парадигми та дихотомії у психології.	1			9	
5	Практичне заняття 1	Теорія та методологія в науці			2		15
6	Практичне заняття 2	Наука та наукові знання.			2		15
Модуль 2. Теоретичні та методологічні засади психології							
7	Лекція 5	Конкретно-науковий рівень методології психології.	1			9	
8	Лекція 6	Основні пояснюючі принципи та їх специфіка в системі психологічних знань.	1			9	
9	Лекція 7	Категоріальний лад психології.	1			10	
10	Лекція 8	Основні проблеми психологічної науки	1			10	
11	Практичне заняття 3	Конкретно-науковий рівень методології психології			2		15
12	Практичне заняття 4	Основні пояснюючі принципи та їх специфіка в системі психологічних знань			2		15
<i>Екзамен</i>							
<i>Всього з навчальної дисципліни – 90 год.</i>			8		8	74	

Підсумковий контроль – Екзамен, що є результатом суми балів за усіма видами робіт.

10. Політика курсу навчальної дисципліни

Політика щодо відвідування. Відвідування лекцій та практичних занять є обов'язковим. За відвідування 1 лекції нараховується 3 бали. За об'єктивних причин (хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись дистанційно за умови погодження із викладачем. У цьому

випадку за відвідування лекційних та практичних занять бали нараховуються за результатами тестування за темою лекції / практичного заняття.

Політика щодо діяльності на заняттях. Під час практичних занять створюється творчий простір для формування практичних умінь і навичок роботи у соціумі, зокрема у колективі. На заняттях обов'язковим є дотримання правил роботи у групі, шанобливе ставлення до поглядів колег, налаштованість на дружню співпрацю та взаємодопомогу, роботу у команді. На заняттях вітаються прояви творчості, креативності та індивідуальний підхід. При оцінюванні враховується активність роботи на заняттях, теоретична підготовка, виконання практичних завдань та завдань для самостійної роботи. Всі види робіт доцільно виконувати в оговорений викладачем термін.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (практичне заняття – 2 бали; самостійна робота – 3 бали). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (хвороба, міжнародне стажування, тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25 %. Списування під час підсумкового контролю та екзамену заборонене (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час онлайн тестування. За плагіат та некоректну поведінку (у тому числі запізнення) знімаються штрафні бали. За плагіат – 25 балів; некоректну поведінку від 0,2 балів до 5 балів включно.

11. Система оцінювання навчальних досягнень

Навчальна дисципліна оцінюється за 100-бальною шкалою за видами навчальної діяльності.

Види робіт	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	9
Участь у практичних заняттях (виступи, проблемні ситуації)	18
Самостійна робота (аналіз інформаційних джерел, опрацювання спеціальної літератури, виконання індивідуально-дослідницьких завдань)	53
Тестування за змістовими модулями 1 та 2	20
Екзамен	Сума балів за видами робіт

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90 - 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Методичні рекомендації до практичних робіт за навчальною дисципліною «Теоретико-методологічні та проблеми психології» (електронне видання, що знаходиться в репозитарії навчальної дисципліни).
2. Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти за навчальною дисципліною «Теоретико-методологічні проблеми психології» (електронне видання, що знаходиться в депозитарії навчальної дисципліни).

13. ПИТАННЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Методологія у складі науки.
2. Методологічні та теоретичні проблеми. Порівняльний аналіз.
3. Рівні методологічного аналізу в науці.
4. Філософські позиції, що визначають місце та роль психічних явищ у світі.
5. Проблема віри в наукових дослідженнях. Гностицизм та агностицизм в об'єктивному пізнанні світу.
6. Наука та інші форми пізнання навколишнього світу.
7. Загальнонаукові принципи "класичного" наукового дослідження.
8. Наукове знання та його класифікація.

9. Наукове пізнання: підходи та методи.
10. Структура сучасного наукового знання.
11. Наукові факти та їх характеристика. Співвідношення гіпотези та факту.
12. Характеристика наукових теорій. Особливості їх побудови.
13. Питання істинності наукових знань: принцип верифікації та фальсифікації.
14. Закони в структурі наукового знання.
15. Етапи наукового дослідження.
16. Знаково-символічні засоби в життєдіяльності людей та в науці. Знак та символ: порівняльна характеристика.
17. Інформаційний детермінізм та його особливості.
18. Характеристика знаково-символічних засобів, які використовуються в науці.
19. Семіотичні дії та їх характеристика.
20. Проблеми, пов'язані з оволодінням науковими знаннями: валідність в організації наукового дослідження, інтерпретація знаково-символічних засобів, оволодінням змістом наукових знань.
21. Стадії розвитку науки.
22. Суб'єктивні та об'єктивні знання в теорії пізнання.
23. Наукова революція ХХ століття: перехід від неklasичної до класичної науки.
24. Позитивізм як методологічний базис наукового пізнання.
25. Поняття парадигми та наукової революції за Т. Куном.
26. Теорія критичного реалізму К. Поппера та принцип фальсифікації гіпотез.
27. Концепція внутрішньої єдності логіки доведення та заперечення.
28. Прагматизм, фаллібілізм, релятивізм та операціоналізм в наукових теоріях.
29. Номіналізм, раціоналізм, реалізм та інтуїтивізм як методологічна основа науки.
30. Постнеklasична стадія розвитку науки.
31. Постпозитивістське трактування науки.
32. Особливості психологічних знань.
33. Наукове та "ненаукове" психологічне знання.
34. Раціональна та емпірична психологія.
35. Асоціанізм як перший напрямок у психології.
36. Сучасне уявлення про теоретичні та емпіричні методи психології.
37. Моделюючий підхід в теорії пізнання та психологічні гіпотези.
38. Описова та пояснювальна психології як перша дихотомія в історії психології.
39. Морфологічна та динамічна парадигми в психології.
40. Природнича та гуманітарна парадигми в психології
41. Класична та неklasична психологія.
42. Постнеklasична парадигма в психології.
43. Зміст конкретно-наукового рівня методології психології.

44. Етапи побудови психологічних теорій.
45. Визначення психіки в контексті різних психологічних підходів (асоціативна психологія, структуралізм, гештальтпсихологія, функціональна психологія, біхевіоризм, психодинамічні підходи).
46. Психофізична проблема в психології.
47. Форми психологічних знань та їх характеристика.
48. Способи пояснення психічних явищ.
49. Закони в психології.
50. Проблема редуціонізму в психології.
51. Гносеологічні аспекти аналізу психічних явищ (за Л. С. Виготським, Б. Ф. Ломовим, М. А. Холодною).
52. Способи системно-структурного дослідження в психології (за Г. П. Щедровицьким).
53. Психологічна теорія, її функції та типи (за І. І. Ільясовим).
54. Методологічні принципи психології. Відкритість системи.
55. Принцип детермінізму в психології.
56. Характеристика активності як базового принципу психології.
57. Принцип системності та його застосування у психології.
58. Принцип розвитку як один з основних принципів психології.
59. Принцип єдності свідомості та діяльності в психології.
60. Принцип історизму як один з принципів психологічної науки.
61. Категоріальний устрій психології. Базисні категорії та метакатегорії.
62. Категорія відображення у психології.
63. Особливості відображення як функції психіки. Підходи до визначення суб'єктивного відображення об'єктивного світу.
64. Рівні та характеристики психічного відображення (за Б.Ф. Ломовим).
65. Активність психічного відображення.
66. Поняття та структура діяльності.
67. Підходи до розуміння діяльності у психології.
68. Соціальна природа діяльності. Єдність свідомості і діяльності.
69. Предметність діяльності.
70. Проблема особистості в психологічній науці.
71. Становлення поняття "особистість" в психології. Теорії особистості.
72. Структура особистості.
73. Регулятори поведінки особистості (світогляд, спрямованість, характер, здібності).
74. Основні постулати теорії особистості.
75. Розвиток особистості.
76. Мотивація як психологічна категорія. Мотив-мотивація-мотиваційна сфера особистості.
77. Структура мотивації.
78. Основні класифікації мотивів та мотивації.
79. Теорії мотивації.
80. Відносини та спілкування як категорії психології.

81. Загальна характеристика спілкування.
82. Перцептивна сторона спілкування. Механізми формування образу партнера по спілкуванню.
83. Комунікація: засоби, структура та бар'єри.
84. Інтерація як одна з сторін спілкування. Стилi (види) взаємодії у спілкуванні.
85. Психогностична проблема.
86. Психомотиваційна проблема.
87. Психопраксична проблема.
88. Психосоціальна проблема.
89. Психофізіологічна проблема.

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

ОСНОВНА:

1. Волянiюк Н. Ю. Психологія наукової діяльності: [Монографія] / Н. Ю. Волянiюк, Г. В. Ложкін, А. Б. Колосов, Б. В. Андрійцев. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського; Центр ДЗК, 2020. – 352 с
2. Гапон Н. П. Теоретико-методологічні проблеми психології: навч. посіб. [Електронний ресурс]. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018. – 131с.
3. Гапон Н. П. Теоретичні та методологічні проблеми психології: методичні вказівки до курсу та опорний конспект лекцій для студентів першого курсу магістратури, спеціальність 053 – психологія денної та заочної форм навчання. – Львів: філософський факультет ЛНУ, 2020. – 107 с.
4. Ковальчук В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – К.: ВД Професіонал, 2015. – 240 с.
5. Методологічні та теоретичні проблеми психології: навчальний посібник для слухачів та студентів вищих навчальних закладів / Корольчук М.С. и др. –К.: Ніка-Центр, 2018.– 336 с.
6. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень / Б.І.Мокін, О.Б.Мокін. – Вінниця: 2014. – 180 с.
7. Роменець В.А. Психологія творчості : Навч. посібник для вузів. Київ : Либідь, 2018. - 286 с.
8. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу : соціально-психологічний вимір : монографія / Віталій Татенко. – Київ : Міленіум, 2017. – 184 с.
9. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб. / О. Л. Туриніна. – Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018.
10. Філіпенко А. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій. – К.: Акдемвидав, 2015. – 208 с.

ДОПОМІЖНА:

1. Ушакова І.М. Теоретико-методологічні проблеми психології. Курс лекцій. [Електронний варіант] – НУЦЗУ, 2016 // http://books.nuczu.edu.ua/list.php?IDlist=Q_1#up
2. Щербакова І. М. Психологія праці : теоретичні і методологічні основи наукових досліджень: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] /І. М. Щербакова. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 144 с.
3. Cole, E. M., Piercy, F., Wolfe, E. W., & West, J. M. (2014). Development of the Multicultural Therapy Competency Inventory – Client Version. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 36, 462–473.
4. Cumberbatch, G. (1998) “Media effects: the continuing controversy” in Briggs, A. and Cobley, P. (eds) *The Media: An Introduction*, pp. 262-274.
5. Enya A., Pillay M., Dempsey S.A. Systematic Review on High Reliability Organisational Theory as a Safety Management Strategy in Construction. *Safety*, 2018, vol. 4, issue 1, no. 6, pp. 1–18.
6. Furuta K. Resilience Engineering — A New Horizon of Systems Safety. Reflections on the Fukushima Daiichi Nuclear Accident: Toward Social-Scientific Literacy and Engineering Resilience. New York, Springer, 2015, pp. 435–454.
7. Holland, P. (1997) “Living for libido; or, Childs Play IV” in Barker, M. and Petley, J. (eds.) *Ill Effects. The Media and Violence Debate*, pp. 41
8. Hollnagel E. Is safety a subject for science? *Safety Science*, 2014, vol. 67, pp. 21–24.
9. Hollnagel E. *Safety-II in Practice. Developing the Resilience Potentials*. Routledge, 2017.
10. Hollnagel E. The nitty-gritty of human factors. *Human Factors and Ergonomics in Practice: Improving System Performance and Human Well-Being in the Real World*. Boca Raton, FL, CRC Press, 2016, pp. 45–64.
11. Kitzinger, J. (2002) “Impacts and Influences” in Briggs, A. And Cobley, P. (eds) *The Media: An Introduction*, pp. 272
12. Nemeth C.P., Hollnagel E. *Resilience Engineering in Practice*, vol. II, *Becoming resilient*, Farnham, UK, Ashgate, 2014.
13. Pariès J., Macchi L., Valot C., Deharvengt S. Comparing HROs and RE in the light of safety management systems. *Safety Science*, 2019, vol. 117, pp. 501–511.
14. Perse, E.M. (2001) “The Presumption of Media Effects” in her book *Media, Effects and Society*, pp. 3
15. Ponterotto, J. G. (2010). Multicultural personality: An bevolving theory of optimal functioning in culturally heterogeneous societies. *The Counseling Psychologist*, 38, 714–75
16. Psychological shift: Fictions and reflections Jan 2015225-237 J O BreschigliariG T Jafelice Breschigliari JO, Jafelice GT. Psychological shift:

- Fictions and reflections. *Psicologia: Ciência e Profissão*. 2015;35(1):225-237.
17. Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (2010). *Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
 18. Van der Zee, K. I., & Van Oudenhoven, J. P. (2014). Personality and multicultural effectiveness. In V. Benet-Martínez, & Y. Hong (Eds.), *The Oxford handbook of multicultural identity* (pp. 255–275). New York: Oxford University Press.
 19. Wahl A., Kongsvik T., Antonsen S. Balancing Safety-I and Safety-II: Learning to manage performance variability at sea using simulator-based training, *Reliability Engineering & System Safety*, 2020, vol. 195, p. 106–698.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. <http://www.zercalo.ru/index.shtml>
2. <http://www.nlm.nih.gov/databases /freemedl.html>
3. <http://www.healthgate.com>
4. <http://www.yahoo.com/Science/Psychology>
5. <http://maple.lemoyne.edu/-hevern/psychref.html>
6. <http://www.grohol.com/web.htm>
7. <http://www.mindspring.com/-wmmoore/psych.htm>
8. <http://sosig.esrc.bris.ac.uk/>